

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על הכתיב העברי

(דברים שנאמרו בוויכוח על הכתיב העברי באספת ועד הלשון בסוכות תש"ד)

שמענו כאן את דעות שני המרצים הקודמים, וכדאי שנתחשב בנימוקי שניהם בכובד ראש. אני בעד הכתיב המלא, ואולם סבור אני, שאין לנו להסתפק בכך, ושומה עלינו להתקדם צעד נוסף. לפי דעתי יש לנסח את שאלת הכתיב ניסוח שונה משנעשה עד כה. אין לנו לשאול, האם הכתיב שלנו צריך להיות חסר או מלא, אלא האם הוא צריך להיות חלקי או שלם. אף הכתיב המלא ביותר הריהו עדיין כתיב חלקי, ואני שואל, האם יכולה לשון מודרנית, לעמוד בכתיב חלקי בלבד?

איש אנגלי גדול אמר, שהכתיב האנגלי הוא אסון לאומי, מפני ההבדל הגדול שבינו ובין המבטא. ואם הוא צדק, על אחת כמה וכמה שצדק ד"ר כהן, כשאמר שהכתיב שלנו הוא אסון לאומי. אדרבה, אם נשווה אותו לכתיב האנגלי, עלינו להגיד, שהוא אסון לאומי כפול ומכופל. בכתיב האנגלי אין חסר כלום. להיפך, יש בו יסודות מיותרים; אבל דווקא יסודות אלה, המיותרים לפי המבטא של זמננו והשייכים לצורה הקדומה של המלים, עוזרים לו לקורא להבחין בין מלה ומלה, ומקילים עליו את הבנת הכתוב, ואילו הכתב שלנו אינו מסמן אלא חלק מן ההגאים שאנו הוגים. הוא רמז בלבד, והקריאה בו אינה אלא ניהוש. ולשון מודרנית אינה

יכולה להסתפק ברמזים ובניחושים. ואני דן כאן לאו דווקא
 ביחס לתלמידים שלא שנו כל צורכם, אלא אפילו ביחס למי
 שלמד דיו, אפילו לגבי חכמים. גם עליהם קשה הכתיב החלקי.
 ניקח לדוגמה את המלה „דבר“. אף מומחה אינו יודע, אם
 הכוונה לְדָבַר, דִּבֶּר, דָּבַר, או, בר-מינן, לְדָבַר. מובן
 שבתוך קשר המשפט אפשר לעמוד על הכוונה, אבל לשם
 כך יש לקרוא את המשפט, ולפעמים אנו מרגישים רק בסופו
 של המשפט, שטעינו בקריאת תחילתו. המלה כשלעצמה אינה
 אומרת לנו כלום, וכבר זה גורם לכמה מכשולים. עלינו להודות
 בעבודה ולהכיר שקריאה רהוטה כמו בלשונות
 אירופיות אינה אפשרית בלשון העברית היום.
 ועוד. נניח שלפנינו מלה בודדת, או מלים בודדות,
 היינו שלא כמשפט, כגון שם של ספר, או של סרט, או שלט
 על חנות, וכדומה. עובר אתה ברחוב ורואה במודעה של סרט
 למשל, את המלה „המדבר“: אי אפשר לך לדעת, האם יש
 לקרוא הַמְדָבֵר או הַמְדַבֵּר, ומה אנו עושים במקרה זה? אנו
 משפילים עינינו ומציצים לחלק הלועזי, ורק מתוך כך אנו
 עומדים על הקריאה הנכונה. וכי יש לנו להיעזר
 בתרגום הלועזי כדי להבין את לשוננו?
 עוד דבר. קשה לפעמים לקרוא את המונחים הטכניים
 שאינם ידועים לנו מראש. פעם אחת הייתי עובר ברחובות
 ירושלים עם אשתי, וראיתי כתוב על גבי חנות: „דקטוציה“
 לא ידעתי לקרוא מלה זו, עד שבאה אשתי לעזרתי ופענחה
 אותה. תאמרו: מלה זו שאולה מלועזית, אבל כלום שונה
 העניין במלה עברית רגילה כמו „מסרק“? מי שאינו יודע

מראש ששמו של מכשיר זה הוא מְסָרְק – לא יוכל לדעת
מתוך הכתיב האם הוא נקרא מְסָרְק או מְסָרְק או מְסָרְק.
ואין צורך להוסיף שהמלים הלועזיות ממש, כגון
שמות משפחה או שמות גיאוגרפיים, כמה וכמה פעמים אי
אפשר לנו לקרוא אותם אם אין אנו יודעים אותן כבר מראש.
מי שאינו מכיר כבר את השם שטרנברג, למשל, ואינו
יודע גרמנית, כיצד יוכל לנחש מהי קריאתו הנכונה של שם
זה, מתוך עשרות האלפים של אפשרויות קריאה השונות
(בדיוק 46656 אפשרויות)? לפני שנים אחדות באחד הביתנים
של יריד המזרח בתל-אביב היה כתוב מנטקטני. מי היה
יכול לנחש, אפילו בין יודעי איטלקית, שהכוונה היה לשם
Montecatini? רק מי שהיה יודע כבר את השם, כלומר רק
מי שבשבילו לא היה מן הצורך לכתוב אותו, היה יכול להכירו.
כלום כותבים אנחנו כדי שהקורא יעמוד לפני חידות סתומות?
אמנם יאמר האומר, שמקרים כאלה של שטרנברג
ומנטקטני שייכים לשאלות התעתיק. נכון; אבל אם יהיה
לנו כתיב שלם, תיפתר שאלת החעתיק מאליה, ותחדל
להיות שאלה.

כדאי לציין עוד, שהכתיב השלם ישחרר אותנו מן
הערבוביה השוררת בכמה פרטים מפרטי המבטא, למשל
בהבחנה בין קמץ קטן לבין קמץ גדול, או בין שווא נע לבין
שווא נח, ואל תהי תועלת זו קלה בעינינו.

מתוך כל מה שאמרתי עד כאן, נוטה אני לחשוב, שנחוצ
לנו כתיב שלם, שיסמן את כל ההגאים, כלומר לא רק
את העיצורים, אלא גם את כל התנועות וחצאי

התנועות. הניקוד הטברני אינו יכול לשמש לנו לשם זה.
מפני שהוא מסובך מדי, ומפני שאינו הולם את המבטא שלנו.
צריכה שיטה אחרת. כבר הכינותי הצעה מפורטת לקביעת
כתיב שלם, אבל אי אפשר להיכנס עכשיו אל הפרטים,
ואציע אותה לפניכם בהזדמנות אחרת. לפי שעה, מכיוון
שהכתיב המלא הוא תנאי קודם לביצוע הצעתי, תומך אני
בו כבשלב לקראת הפתרון המוחלט של שאלת הכתיב.